

JE EŠTE MOŽNÝ SPOLOČNÝ SVET? ALEBO O JEDNOTE V MNOHOSŤI A O SPOLOČNOM ZÁKLADE V POTENCII

II. ČASŤ: KOMPLEXNÁ DOMÉNA POTENCIE

JOZEF PAUER, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PAUER, J.: Is a Common World Still Possible? On a Unity in Diversity and On a Common Ground in Potency II: Complex Domain of Potency
FILOZOFIA 58, 2003, No 3, p. 188

The paper is an attempt at a definition of a common ground with its immanent potency as the founding force of various forms of the world common to all people. Its first part gives a brief outline of the conceptions of this common ground in the history of European thinking, such as Plato's case. Cusanus' community or joined unity and Whitehead's creativity. The second part derives from these conceptual schemes, reflecting on the domain of potency as the dynamics of being and the ground of the original continuum, as the ultimate determination, in which the founding force of social forms of being has its roots.

Základná spojitosť a potencia. Prechádzka po niektorých chodníkoch a čistinkách filozofie nám v prvej časti naznačila, že popri celku sveta a prítomnosti vecí v ňom, popri podmienkach a existencii jednotlivých entít v ňom možno diferencovať potenciu¹ ako ďalšie konečné určenie všetkého diania, ako kapacitu bytia. Značí to silu, dynamizmus, schopnosť konania ako základ pôvodného kontinua, ako reálny spoločný základ každej bytosti, každej veci či udalosti. Táto potencia má vitalitu Platónovej schránky, zaobíde sa však bez demiurga, ktorý by ju rozčleňoval a formoval. Možno ju takisto identifikovať v Aristotelovej *prvej látke* ako prvotnom substráte každej veci, avšak len ak jej, na rozdiel od trpnosti, prisúdime aj činnú stránku. Nie je skutočnejšia ako vlastnosti, ale je čímsi skrytejším. Pojmové uchopenie jednoduchých, nedeliteľných jednotiek, v ktorých sa kondenzuje, možno nájsť v Demokritových atómoch, ktoré zvýrazňujú jej telesnosť, a v Leibnizových monádach, v ktorých sa zdôrazňuje jej

¹ Potencia (z latinského *potentia*) značí silu, kapacitu, schopnosť, možnosť, potencialitu. V antickej gréckej filozofii sa používa termín *dynamis*. U predsokratikov predstavuje pôsobiacu hybnú silu, ktorá je svetu a veciam buď imanentná, alebo k nim pristupuje zvonku. U Aristotela (ako *dynamis*, až v scholastike *potentia*) vystupuje v protiklade k *energeia* (lat. *actus*), čo je aktivita, aktualita, aktualizácia, výkon, konanie. V etike, v úvahách o vzdelaní a pestovaní charakteru Aristoteles chápe potenciu opäť ako schopnosť alebo kapacitu, ktorá sa vzdelávaním môže rozvinúť a ustáliť do zvyku, v stave *hexis*: človek so sklonom a záľubou v hudbe môže svoje nanie rozvinúť do úplného muzikantského majstrovstva. Lež aj takto rozvinutý a ustálený talent môže zostať nevyužitý, v stave spánku. Iba ak sa plne využíva, stáva sa skutočnosťou či aktivitou (*energeia*).

Zatiaľ čo z roviny potencie vyrastá sila zakladajúca, z roviny aktuality vyrastá sila formujúca.

vnútorná stránka, oduševnenosť, kvalitatívne určenie zmyslu. Napriek tomu sa však javí ako čosi vnútorne neurčité. No nemožno ju považovať za čosi radikálne nepochopiteľné, čo mizne pod hladinou uchopiteľnosti, v bezodne nezjaviteľnosti. Je to trvalé plynutie, v ktorom sa konštantne tvoria a rušia diferencie bez toho, aby nastal stav úplnej separácie.

Zo stretnutí v doméne potencie

Domnievam sa, že každý z nás má svoju skúsenosť živého, prenikavého kontaktu s potenciou, s dynamizmom všeobjímajúceho spoločného základu ako atmosférického územia otvoreného pre existenciu všetkých vecí. Ak nie, ponúkam pozvánku načúvať veršom básne *Hráč na flaute* od Hermanna Hesseho:

*Oblok zastretý stromami
do noci jasné svetlo lial.
Tam v izbe ktosi neznámy
stál a na flaute hral.*

*Bola to pieseň z dávnych čias.
Tak mäkko znela, zasnene,
akoby všade bola vlast'
a všetky cesty skončené.*

*Sen sveta svojou pišťalou
hráč krajšie vyrieť nemohol.
Srdce sa hudbe oddalo.
Dávny čas prítomnosťou bol.*

(preložil Július Lenko)

Alebo zostaňme po skončení *Matúšových pašiji* J. S. Bacha na chvíľu v tichu, pokoji a osamote v tom zvláštnom stave mimo behu všedného dňa, v stave ponorenia do univerza tohto diela, v trvaní mimo času, mimo minulosti, mimo pamäte, v stave tajomného zjednotenia s čímsi nepomenovateľným, čo si podmanilo naše srdce a v jedinom okamihu v nás znovuzrodilo človeka. Alebo stačí zostať sedieť na brehu mora, vhlbiť sa do šumu vln... A či len tak kráčať obrovským lánom vysokého obilia. Alebo zostať osamote uprostred skalísk pod klenbou mrakov popretínaných bleskami, v okamihu úzkosti, vo výtrysku radosti... A pomysli ešte tak na nedel'né svitanie, rána, predpoludnia v tých obilných lánoch, alebo pri rybníku, na dedine či v meste... Nedel'né ráno kdekoľvek, v ktoromkoľvek ročnom období... A zvony! Zvony, ktoré letia v oblakoch nad tebou... Všetko je na svojom mieste. A ten pocit spolupatričnosti všetkého so všetkým! A vôbec, každé svitanie, nové zrodienie dňa v rozochvených listoch, v stebľách trávy. A v našom dychu, v našich dlaniach. Obnovený život. Každý deň záhada znovuzrodienia.

A existuje množstvo ďalších možností dospieť k vedomiu tej všeobjímajúcej komplexnej domény², ktorej hranice sú nejasné a ktorá sa začne rozplývať, akonáhle sa

usilujeme uchopiť ju pojmovo. Vlastne, napokon s ňou vždy splynieme. Hádám aj na to myslí Platón, keď hovorí: "Spomenuté otázky sa totiž nedajú preberať tak ako iné náuky, skôr to príde náhle, keď sa človek tým predmetom dlhšie zaoberá a trvale s ním nažíva, vypukne to v duši ako plameň zapálený od iskry a potom sa už žíví samo." (Siedmy list, 341C,D; [1], 620)

Silu, potenciu komplexnej domény možno teda rozpoznať, možno ju zakúsiť a možno sa s ňou stretnúť. Možno ju osloviť bez toho, aby sme tým šokovali zdravý rozum. A o skúsenosti zo stretnutia s ňou možno aj komunikovať, hoci nemusíme pociťovať potrebu takejto komunikácie. Táto v bezodnej hĺbke ležiaca komplexná doména zohráva množstvo nezastupiteľných, osobitných rolí v zakladaní rozmanitých entít na rôznych úrovniach v hierarchii bytia, ako aj v spôsobe ich fungovania. Bez nej by nebolo udalostí, prechodov a premien, neexistovala by podmienenosť a príčinnosť. Môžeme sa s ňou stretnúť v emocionálnom pohnutí, keď pociťujeme záchvevy tela i mysle, pričom chvejivá, vibrujúca, tranzitívna povaha tohto rozpoloženia nespočíva ani v tele, ani v mysli, ale v čomsi odlišnom od oboch, v čomsi, čo leží v hĺbke pod nimi, čo ich zakladá a čo im umožňuje vzájomne sa ovplyvňovať. Táto komplexná doména potencie poskytuje priepustnú a elastickú rozmedzie medzi telom a mysl'ou, čím im umožňuje vzájomne sa prenikať a rozrušovať, a tak sa vzájomne vymedzovať.

Inokedy sme s ňou v kontakte ako členovia súdržnej, vnútorne organizovanej skupiny ľudí. Každý z nás ako člen sociálnej skupiny sa stretáva s touto potenciou a podieľa sa na nej ako na trvalej, nekontrolovanej prítomnosti, ktorá ho spája s inými, z ktorých niektorí sa môžu nachádzať aj v obrovských vzdialenostiach od nás a nemusíme sa s nimi nikdy stretnúť a poznať ich. Súdržná, vnútorne prepojená skupina vyžaduje, aby ľudia v nej organizovaní dobre kooperovali a súčasne aby vo svojej kolektívite boli vzájomne spojení, čo im umožňuje participovať na spoločnom duchu tejto skupiny. Úzke ľudské vzťahy v spoločnosti, či už v menších útvaroch, ako sú rodiny, alebo vo

²I keď tento výraz môže vyvolávať asociácie s Gaussovou rovinou, pojmom označujúcim oblasť komplexných čísel, nejde mi o obsahové rozvinutie alebo aplikáciu tohto pojmu z oblasti algebrických funkcií.

Hoci termín *doména* evokuje predstavu ohraničenosti a obmedzenosti, čo odporuje neobmedzenému, neohraničenému charakteru potencie bez začiatku a konca, ktorým sa doména spoločného základu vyznačuje, volím tento termín pre jeho silný obrazný efekt, ktorým bezrozmerná predstava večného prúdu nedisponuje. Hádám môžem na posilnenie tejto voľby uviesť iný príklad, a to z architektúry, kde domény sú voľne a menej štruktúrované oblasti, ktoré sú pozadím, podkladom konkrétnych tvarov, figuratívnej kvality ciest a iných kanálov pohybu ľudí, okrajov, ktoré dávajú cestám hranice (steny, násypy, brehy riek), mestských obvodov, uzlov a orientačných bodov. Domény sa medzi sebou líšia istou osobitou atmosférou, ktorá zjednocuje rozmanité priestory ľudského bývania. Napokon, každý priestorový celok nášho mesta, našej krajiny či sveta si predstavujeme v oblastiach, ktoré dávajú mozaike tohto celku základ a vzájomné prepojenie - keď myslíme na krajinu svojho života, vynárajú sa nám v myslí jej polia, lúky, rieky, údolia, hory, jazerá s ich vôňami a zvukmi. Keď myslíme na svoj život, myslíme na iných, našich blízkych a na vzťahy k nim, myslíme na svoje deti, na rodičov, na sestry, bratov, na svoju rodinu, na priateľov a kolegov, na pracovisko, na svoje mesto, na svoju krajinu...

Svojou všeobecnou povahou sú domény potenciálnymi miestami konkrétnych činností človeka.

väčších (napr. národ), spájajú ľudí navzájom. Bez takýchto vnútorných vzťahov v ľudských zoskupeniach by skupiny ľudí mohli byť efektívne v procesoch kooperácie, napríklad vo svojich pracovných výkonoch, ale neboli by vnútorne súdržné a po skončení spoločného podujatia by sa mohli rozpustiť alebo by sa to od nich mohlo vyžadovať.

Do akej miery dokážeme vojsť do kontaktu s komplexnou doménouencie, do takej miery sme schopní byť spolu so všetkým, s hocikým a s hocičím. Do akej miery necháme na seba pôsobiť túto potenciu, do takej miery sme schopní existovať spolu s inými. Ak máme pochopiť, ako iní môžu byť našimi súpútnikmi na tomto svete, ako niektorých z nich môžeme aj bližšie poznať a ako aj jedni, aj druhí môžu byť rovnako nezávislí, a pritom vojsť do nasledujúceho okamihu časového kontinua spoločne, potom musíme dospieť k uznaniu veľkého kruhu tejtoencie. Je vždy tu, vidíme ju vo všetkom stávaní, vo vznikaní a zanikaní, vo všetkých premenách vecí, ľudí, spoločností, štátov, planét i galaxií.

Pri vznikaní sa odohráva prechod od toho, čo nie je, k tomu, čo je, pričom *to, čo nie je*, odkazuje nie na *nič*, ale na niečo, čo môže byť čímsi odlišným od toho, čo prichádza namiesto neho. Skutočnosť, veci a udalosti v nej sú stuhnuté záblesky z komplexnej doményencie. Konkrétna situácia ich svojimi podmienkami fixuje a unáša ďalej od ich konštituentných síl. Vznikanie anorganických vecí, vegetatívnych, animálnych alebo ľudských bytostí možno chápať ako dôsledok rozdielov v komplexnej doméneencie, ustálených v podmienkach a potom uchovávaných v základných individuálnych charakteristikách týchto vecí a bytostí.

Zanikanie obracia smer pohybu sprítomňovaného vo vznikaní. Definitívny odchod sa završuje stratou individuálnych črt a vlastností a ich kontroly nad telom, čo je dôsledok návratu existencie do komplexnej domény aktívnej potenciality, doencie veľkého kruhu jej všeobjímajúceho náručia, v ktorom je opäť len momentom kontinua jednoty nekonečne diferencovaného diania. Človek vrasť do existencie, keď sa uskutoční prechod jeho možnej aktuality zo stavu nevydelenosti z dynamickej potenciality do stavu vydelenosti z nej. Okolnosti, ktoré naňho pôsobia, zhromažďujú sa v ňom ako energia v rezonančnej skrinke, až sa napokon rozohrá hudba existencie. Stred jeho ponoru v doméneencie sa neviditeľne presunie - ako u ľadovcov. Pri vchádzaní do sveta aj pri odchode z neho sa presunie stred ponoru v oceáne nerozlišenej, beztvárnejencie.

Každý okamih, každá situácia je nabitá touto základnou potenciou. Byť si úplne vedomý konkrétnych podmienok akejkoľvek situácie znamená poznať túto potenciu, pretože práve ona sústavne zakladá bytostné podmienky každej konkrétnej situácie a vnútorne ju diferencuje. To neznamená, že ju totálne naplní a preniká ňou. Rozmanitým veciam a bytostiam ponecháva ich relatívnu nezávislosť a slobodnú aktivitu. Inak by neexistovalo napätie v spojení medzi jednotlivými súčasťami danej situácie. Základná potencia umožňuje, aby podmienky a participanti jednotlivých situácií skutočnosti pozostávali z rozlíšiteľných, oddelených, ale usúvzťažniteľných komponentov. (A dáva možnosť vzniku syntetických súdov nielen v aritmetike a geometrii, v logike a fyzike, ale aj vo filozofii, etike, estetike či práve.)

Bez komplexnej domény potencie sa nezaobíde žiadna tvorivá činnosť. Vďaka nej je každý ľudský výtvor plný vnútornej energie a vibrácií, a pritom je jednotný. Kreativita používa potenciú, a teda potencia nie je kreativitou. Kreativita je formatívny vzťah, zatiaľ čo potencia je bázou zakladania. Aj keď majstrovstvo asi znamená zmocniť sa tejto sily a ovládnuť ju, využitie dynamizmu potencie nevyžaduje zasahovať do nej či mať nad ňou kontrolu ako nad dajakou vymedzenou skutočnosťou, existujúcou mimo iných vecí či nad nimi.

Hoci aj nie sme všetci umelci, takmer každý z nás pozná radosť či iné, nielen emocionálne, ale skôr mystické pohnutie pri pohľade na západ slnka, na zasnežené vrcholky hôr, na sneh tíško sa znášajúci k zemi ponorenej v tlmenom ruchu zimného rána, na ušľachtilý cval mustangov, na valiace sa steny morských vln, na zurčiacu bystrinu v hĺbke lesa, na klinopis divých husí na jesennej oblohe, na anjelov v krokoch neviest, na oživujúcu prítomnosť v hmlovine očí žien, na čas roztekajúci sa v olove ich perí... A takisto väčšina z nás prežíva podobné stavy a nachádza uspokojenie a pocit naplnenia v komunikácii s umeleckými dielami (alebo aj iné, možno skôr negatívne podfarbené zážitky, to závisí od diela). Pri vnímaní, odkrývaní, nachádzaní a objavovaní zmyslu umeleckého diela každý z nás - rôznymi spôsobmi, v rôznych rovinách - umožňuje tejto základnej potencii nastaviť rytmus, založiť vzťahy a dominanty či akcenty. Záblesk poznania pravdy, krásy, dobra, vzápätí vlna emocionálne nabitej reakcie - a všetko sa vytráca, aby vplynulo do ohromnej, nespútanej, v záblesku poznanej, ale kognitívne nezachytiteľnej, bezozvyšku neredukovateľnej, všetko prijímajúcej, dávajúcej, obohacujúcej, uchovávaajúcej komplexnej domény potencie.

Sú krátke časové úseky, zväčša len okamihy, v ktorých sme absorbovaní recipovaným objektom. Ocitáme sa v spoločnej doméne potencie, skusujeme ju v rytmoch, v záchvevoch, v ktorých vystupujeme nad horizont, do zriedenej atmosféry nesmiernosti bez hraníc. Vzápätí tento objekt strácame, iskru krásy zastrie iný zdroj svetla a záchvevy, rytmy sa rozplynú na hladine všednej reality. A opäť sa ocitneme zvinutí v meandroch potencie. Akoby sme písali do mračien.

Niektoré črty komplexnej domény potencie

Beztvárna "pestúnka vzniku"

Konštitutívna prítomnosť komplexnej domény potencie sa zjavuje v špecifických základoch, ktoré dáva podmienkam a jednotlivým veciam a bytostiam pri ich aktualizácii. Tie jej zasa pri svojom utváraní dávajú istú mieru, ale bez toho, aby ju limitovali. Bez ohľadu na svoju spútanosť s rolou, ktorú zohráva v konkrétnych funkciách vecí, bytostí, udalostí, neprestáva kontinuálne pôsobiť mimo jednotlivých partikularít, ktoré vitalizuje alebo vzájomne spája. Ak poznáme vec (bytosť, vnútorne spojenú skupinu ľudí, udalosť), ktorá je vymedzená istou mierou, a zároveň si uvedomujeme, že táto miera nie je jej limitáciou, potom sme v stretnutí s komplexnou doménou ako s potenciou, ako so silou spájania a združovania alebo zospoločenšťovania. Táto sila pôsobí naďalej aj mimo svojej prijatej, vymeranej formy a práve cez ňu, pričom nedovoľuje, aby ju táto forma narušila v jej neobmedzenosti, aby zmenila jej charakter beztvárnosti, neohraničenosti a bezodnosti.

Neviditeľná vyžaruje a je fluidná

Inou črtou komplexnej domény potencie s jej dynamizmom je plynutie, fluidnosť. Nič v nej neexistuje navzájom oddelené, niet v nej totálnej nezávislosti a oddelenosti, pretože nekonečná nuansovanosť tejto sily to neumožňuje. Ved' si len spomeňme na fluidum ženskosti, to neuchopiteľné, tajomné, vlnivo plynúce vyžarovanie prazvláštneho čara a posvätnosti, ktoré sa navzájom prenikajú a spolu vznášajú okolo žien a uchovávajú v súladnej, vibrujúcej jednote ten najjemnejší, slovom ani obrazom nevyjadriteľný odtieň povahy ich vnútornej energie. A každá ako ranná zora vychádza a hľadá blýskavo. Krásna ako luna, jasná ako slnce, desná sťa koruhvy vojsk. (*Pieseň piesní*, VI,10)

Komplexná doména a kruhy ľudských spojení

Bol som na konci sveta.

Bol som na konci vôd.

Bol som na konci nebies.

Bol som na konci hôr.

*Nenašiel som nikoho, kto by
nebol mojím priateľom.*

(z indiánskej piesne Mladého
Boha Vojny kmeňa Navahov)

Sféry univerza a potencia

Komplexná doména potencie preteká všetkými sférami univerza. Je to sila rozptýlená vo všetkých heterogénnych veciach a bytostiach, ale so žiadnou z nich nesplýva. Rozdiely a jemné odtiene v jej mohutnosti sa prejavujú vo vzájomných odlišnostiach abiotickej sféry, biosféry a noetickej sféry.

Z elementárnej abiotickej sféry ako zo základu vyrastá mnohosť tvarov života v škále medzistupňov od hmoty až po duchovno-duševný život. Vnútri biosféry prebiehajú životné procesy nielen ako vonkajšia, ale aj ako vnútorná činnosť. V týchto procesoch sa uskutočňuje tak pôsobenie a vyvolávanie účinku v inom, ako aj pôsobenie živej bytosti na seba, vytváranie účinku v sebe, sebarozvíjanie. Napokon v noetickej sfére, vo sfére človeka, sú špecificky vzájomne prepojené všetky sféry univerza, všetky stupne bytia od elementárneho materiálneho jestvovania cez vegetatívny a senzitivný život až po sebareflexívnu a transcendujúcu činnosť duchovného života človeka. V každej sfére sa prejavuje antientropické pôsobenie životných činností sféry "vyššej". Ľudská kognitívna a tvorivá aktivita v sociálnych procesoch organizovanej kooperácie tvaruje biosféru a biosféra zasa mení usporiadanie abiotickej sféry. Poriadok vzájomného prepojenia týchto vrstiev je prejavom prítomnosti ich spoločného základu v komplexnej doméne potencie.

Takisto vnútri každej sféry univerza sa prejavuje rôzna miera potencie vo forme jednotlivých vecí a bytostí s ich osobitnými charakteristikami (vegetatívny život rastlín, senzitivný život zvierat). A na každej z týchto úrovní existuje isté prepojenie jednotlivých skutočností a existencií. Rôzne veci a bytosti, ktoré existujú a pôsobia vo svete

samostatne a oddelene, zotrávajú súčasne v spolujestvovaní pôsobením komplexnej domény potencie obsiahnutej vo všetkých telesách a bytostiach, vždy prítomnej vo všetkých sférach univerza.

Spojení ako zrnká piesku po údere blesku

"Časť" tejto domény potencie "patrí" ľudskému rodu. Človek má teda možnosť spájať sa množstvom rozmanitých spôsobov s inými ľuďmi. Vzdialení od seba, vzdialení od iných, svojich i cudzích, a hoci aj usidlení na opačných svetadieloch, stále sme my, ľudia, zainteresovaní na životoch iných ľudí a na spojení s nimi viac ako na čomkoľvek inom na svete.

Prebudili sme sa z večného spánku a stali sme sa ľuďmi v stretnutí vlny s vlnou v prílive a odlive potencie: jej odtiene, rozdiely v jej mohutnosti sa roziskrili a v okamihu tieto záblesky stuhli zafixované v každej ľudskej bytosti ako piesočný fulgurit po údere blesku. A ako "fulgurácie" komplexnej domény sú ďalej zhromažďované a uchovávané charakteristickými vlastnosťami každej osoby. A keďže všetci máme svoje základy v tejto komplexnej doméne potencie, disponujeme aj schopnosťou navzájom sa spájať a vďaka faktu nášho spoločného základu vytvárať ľudské skupiny tak s cieľom čirej účelovej, jednorazovej alebo dočasnej kooperácie, ako aj s cieľom vytvorenia vnútorne organizovaných, temporálne neobmedzených sociálnych celkov s inštitucionálnym zafixovaním ich funkcií.

Naše vkorenenie v spoločnej pôde sa zintenzívni tak v situácii priateľských vzťahov, v atmosfére vzájomných sympatií, ako aj v atmosfére cudzoty alebo nepriateľstva. V oboch týchto situáciách načierame do hĺbín komplexnej domény, aby sme z nej načerpali dávku sily potencie ako spoločného, spájajúceho prvku pôvodnej jednoty. A tak spolu s inými vieme, že patríme k sebe, skúsujeme spolužitie s nimi v spoločnom svete a zároveň spolu s nimi sa vymedzujeme voči zvyšku sveta.

My a oni, vzájomnosť a ešte stále otázky

Keďže dávka potencie komplexnej domény, ktorá sa stala naším spoločným podielom (údelom), ktorý spolu s niektorými inými udržiavame ("my"), a teda je mimo dosahu ostatných, javia sa nám títo ostatní ("oni") a zvyšok sveta ako cudzí, nie náš. A to bez ohľadu na to, že tento zvyšok sveta sa valí ďalej svojou cestou, a bez ohľadu na to, či ohrozuje alebo neohrozuje naše hodnoty. Ľudské sympatie nie sú iba vnútorné pocity späté s našou privátnou sférou, ktoré "obsadzujeme" do role tvorcov zhody medzi nami a situáciou zrodenu v stretnutí s inými ľuďmi, s inými bytosťami, predmetmi, udalosťami. Práve v nich je prítomná komplexná doména, spoločný základ v potencii, neoddeliteľne spätý so vzťahmi, ktoré nás spájajú s inými bytosťami. Je zrejmé, že rodičia a ich deti, súrodenci a milenci načierajú do spodnejších vrstiev komplexnej domény potencie a "naberajú" z nej mohutnejšie dávky ako cudzí. Nie však preto, že by disponovali akýmsi lepším prístupom k nej, ale skôr preto, že vo svojich vzájomných vzťahoch sú uvoľnenejší, čím sú zároveň otvorenejší voči prúdu potencie z komplexnej domény. Tento rozdiel sa zviditeľní tak v krízových situáciách ohrozenia, ako aj v atmosfére rodinných osláv a sviatkov, keď sa rodina (národ, spoločnosť v útvare štátu

a pod.) sformuje do jedného, jednotného celku v kontraste k diferencovanosti rozmanitých podôb okolitého sveta.

Spomeňme si napríklad na vlastný sobáš alebo na sobáš našej sestry alebo brata, na krst vlastného syna, dcéry. A spomeňme si na situácie zápasu s nepriazňou osudu, keď celá rodina bojuje s chorobou jedného spomedzi svojho kruhu. Zúfalstvo, smútok, nádej, radosť... Ale vždy tie tajomné okamihy vyliatia ojedinelej jednoty a vzájomnosti do našich životov. A pomyslime ešte tak na dejinné zápasy národa, na jeho prehry a víťazstvá, v ktorých ľud v spontánnej a dobrovoľnej jednote usiluje o spoločné dobro pre celú spoločnosť a pre každého jednotlivca...

Prečo sú tieto situácie, udalosti a pocity blahodarnej vzájomnosti takými vzácnymi a zriedkavými okamihmi našich životov? Aké podmienky umožňujú tento súlad existencie a jej zmyslu? A dali by sa tieto okolnosti a podmienky opäť vytvárať tak, aby vznikali medziľudské spojenia v takom sociálnom celku, v ktorom by sme harmóniu zjednotenia s inými ľuďmi prežívali častejšie? A ako by som mal na sebe pracovať, aby som sa stal citlivejším, vnímavším, chápacejším voči týmto javom a aby som ich prežíval a osobnostne transformoval pozornejšie a úplnejšie?

Medzi intimitou a akceptáciou spoločného

Práve vedomie a porozumenie dynamizmu komplexnej domény potencie môže viesť k odpovedi na tieto otázky. Pretože, či už si to želáme alebo neželáme, ako ľudia participujeme na komplexnej doméne potencie, a teda nemáme kam uniknúť pred našou vzájomnou "závislosťou". Potenciu spoločného základu môžeme zužitkovať rôznymi spôsobmi, na rôznych úrovniach a v rôznych situáciách, pri rozličných príležitostiach. To závisí od hĺbky, do ktorej prenikneme, a od stupňa našej akceptácie toho, k čomu sme prenikli a čo sme tým založili. Čím hlbšie sa vnárame do komplexnej domény potencie, tým intímnejšie súkromie pociťujeme. Čím úplnejšie akceptujeme aspekty hĺbiny, do ktorej sme prenikli, tým úplnejšie prežívame vzájomné spojenie s inými ľuďmi.

Intimita súkromia bez akceptácie spoločného základu v potencii má charakter pohlcujúcej pokrvnej väzby a príbuzní touto väzbou spútaní jej odolávajú antagonizmami, ktoré medzi nimi pôsobia, a vzťahmi, ktoré ich spájajú s inými ľuďmi. Akceptácia bez intimity súkromia plodí úzkosť, ktorej čelíme racionálnym myslením, ale aj tradíciami a zvykmi. Kyvadlo života ľudskej rozmanitosti v jednote a jednoty v rozmanitosti nemôže zastať ani v jednej z týchto krajných polôh - tak, ako nemôže zastať ani v stave absolútneho pokoja rovnováhy; to by bol koniec života v jeho ľudských dimenziách. Osciluje v širokej škále medzi pólmi intimity súkromia a akceptácie hĺbky spoločného základu v potencii, a teda akceptácie iného, v rozmanito odtienených stavoch akceptujúcej intimity a intímnej akceptácie.

Od kooperácie k participácii

Práve naša schopnosť identifikovať spolu s inými ľuďmi náš spoločný základ v hĺbke domény potencie nám umožňuje zakladať rôzne vnútorne organizované sociálne entity. V neprítomnosti tejto potencie neexistujú žiadne prirodzene nenásilné vzťahy. Iné bytosti, odkázané na vegetatívne alebo senzitivné formy života, nedokážu preniknúť do takých hĺbin potencie, do akých sa vnára človek. Akceptovaním potencie

týchto spoločných hlbín dospievame k vedomiu svojej spolupatričnosti a súčasne k vedomiu svojej odlišnosti od sveta abiotickej sféry a biosféry.

Skupina ľudí opisuje spoločný kruh v priestore sveta a stáva sa spoločenskou jednotkou, keď jej participanti spoločne akceptujú spoločný základ v komplexnej doméne potencie a v nej objektívne založený kontrast, ktorý túto skupinu vymedzuje voči ostatnému svetu. V takejto vnútorne prepojenej a voči okoliu vymedzenej skupine sú ľudia veľmi úzko spojení a vzájomne od seba závislí (rodina, komunita) a súčasne sú schopní kooperovať tak vnútri svojej skupiny, ako aj s inými, podobne vymedzenými sociálnymi celkami. Rôzne spoločenské jednotky, či už vymedzené iba vzájomnou spoluprácou pri určitom praktickom výkone, alebo vymedzené svojím spoločným základom v hlbínach domény potencie, nie sú inkompatibilné a môžu sa vzájomne kombinovať a zakladať tak spojenia menších spoločenských jednotiek do väčších celkov a zväzov týchto celkov. Človek tak spolu s inými ľuďmi v širavách sveta opisuje kruhy rodiny, kruhy komunity, kruhy národa, kruhy spoločnosti alebo štátu a funkcie týchto jednotlivých kruhov inštitucionalizuje v rozmanitých súkromných a verejných inštitúciách.

Je zrejmé, že intenzita a rozsah kooperácie medzi ľuďmi nie sú vždy rovnako silné. Ani hĺbka našich vzťahov v kruhoch zblížení v rodinách, spoločenstvách, národoch a štátoch nebola a nie je fixná a stabilná, bez výkyvov v mohutnosti potenciality (ne)akceptovaného spoločného základu. Skôr tu možno pozorovať istú kolísavosť podobnú pohybu kyvadla.

Dobro a láska

Vždy sme dajako spojení s inými ľuďmi. *Spolupracujeme* s nimi na pracovisku alebo pri iných, mnohorakých životných aktivitách alebo sa rozmanitými spôsobmi *spolu*zúčastňujeme na životných cestách našich bližných a najbližších. Toto množstvo podôb "spoločného života" ([2]) sa konštituuje v zásade z dvoch podôb ľudských spojení: zo schopnosti spolupráce s inými na konkrétnej úlohe s určitým cieľom a z akceptácie intímneho spojenia so základmi v komplexnej doméne potencie. V prvom vzťahu, v prípade jeho pozitívneho a úplného naplnenia možno hovoriť o čínorodej sympatii, o dobre, zatiaľ čo v druhom by sme mohli hovoriť o láske, nielen o láske erotickej či emocionálnej, ale o láske metafyzickej a mystickej.

Keďže tieto konštituentné spojenia vznikajú na základe pôsobenia odlišných determinantov našich činností, početné spôsoby našich sociálnych spojení sa rôznia a kolíšu. Na jednom krajnom póle možno rozlíšiť stav prevahy silného pocitu spolupatričnosti, duchovnej harmónie a jednoty, ale len minimálnej participácie na aktivitách iných, i keď duchovne s nami spriaznených. V druhej extrémnej polohe dokážeme dokonale zosúladiť našu spoluprácu s inými bez toho, aby sme prežívali hlbokú vzájomnú späťosť s nimi. Rozmanité spôsoby spoločného života sa odohrávajú medzi týmito krajnými polohami podľa miery ich vzájomného vyváženia a zosúladenia. Vždy sú však *spolup*ritomné v našom existovaní na svete a stávajú sa tak konštituentnými komponentmi spoločenských celkov, ktorých charakter sa utvára podľa miery intenzity ich prítomnosti v konkrétnom spoločenskom spojení.

Kruhy ľudských spojení - rodina, spoločenstvo, národ - sú základom, sú základným vzťahom, z ktorého musia vyrastať vzťahy vytvárajúce a formujúce ľudské kolektívy

a iné organizované sociálne entity tak v rámci rodín, národov, štátov, ako aj mimo nich, ktoré sa zacieľujú na plánované, želané zmeny v usporiadaní života človeka a kruhov jeho spojení s inými ľuďmi v šíravách sveta, vo vlastnom národe, v štáte alebo v únii národov a štátov.

Záver alebo spoločne pod jedným slnkom. Otázka formovania, vytvárania rôznych sociálnych útvarov, otázka vytvorenia poriadku v sociálnom celku zostala mimo zorného uhla môjho uvažovania. Zaoberal som sa iba otázkou, ktorú vo mne nástojčivo a bolestivo oživuje pohľad na stav dehumanizujúcej atomizácie (skrytej pod heslom globalizácie), v akom sa nachádza súčasná spoločnosť. Myslím však, že človek existuje ako človek iba *medzi* ľuďmi a *spolu* s ľuďmi, a teda nemožno ho atomizovať (a ak áno, tak iba zabitím alebo kvalitatívnou zmenou charakteru ľudskej existencie, čo nie je zasa až také nemožné vzhľadom na existujúce techniky genetického a sociálneho inžinierstva).

Takže mojím problémom bola možnosť a naša esenciálna schopnosť *zakladať* rozmanité sociálne štruktúry ako územia ľudských spojení, ako kruhy, ktoré spájajú množstvo jednotlivcov do jedného sociálneho celku, do rodiny, do národa, do štátu a do množstva sprostredkujúcich typov kolektivity... Táto naša schopnosť spočíva v akceptácii všetkých veciam a všetkým bytostiam spoločného základu v neosobnej, skrytej sile, ktorá je v každom z nás prítomná a ktorú som nazval komplexnou doménou potencie. Bez takejto akceptácie nemožno zakladať rodiny, komunity, národy, štáty či únie štátov a dosiahnuť ich jednotu. Až po takomto zakladajúcom akte možno rôznym zoskupeniam dávať tvar, vytvárať ich poriadok.

Hoci dynamizmus domény potencie tu ako pôda vzťahov zakladania vyšších kruhov ľudskej spolupráce a solidarity stále je, formatívne sily spia umelým spánkom (alebo v iluzórnej individualistickej aktivite bežia na plné otáčky ako roztúrované motory, ale na mieste) v panstve zábavy nad človekom, "požehnanom" naivnou vierou v moc peňazí, a "neviditeľných" manipulácií trhu. A v tomto "spánku rozumu" formujú "prišery", projektujú stav permanentnej vojny kultúr a národov na celej planéte. V takejto situácii sa nesmieme nechať pohltiť zvodmi individualizmu a jeho teórií, ktoré vlastnú individualitu ľudskej osoby jej absolutizáciou vytrhávajú z jej vzťahu k absolútnu, ktoré má človek vo svojej slobode uskutočňovať, a takto atomizovaného vháňajú ho do zhubnej molekuly davu. Nepopieram užitočnosť konvencie individuality človeka, ale práve preto, že individualita je len konvencia a tvár skutočnosti je pre nás viditeľná len do takej miery, do akej prestávame žiť v ilúzii individualizmu, zdôrazňujem pôvodnú prirodzenú schopnosť všetkých ľudí, schopnosť akceptovať spoločný základ v komplexnej doméne potencie. Práve táto schopnosť je predpokladom zmyslu pre jednotu, počnúc jednotou rodiny a končiac jednotou sveta. Ako nám to naznačil už Herakleitos: "Bdiaci majú jeden a ten istý spoločný svet, v spánku sa však každý vracia do svojho vlastného." (22 B 89; [3], 94) A Mikuláš Kuzánsky nám pripomenul rovnako dôrazne, že individuum nie je izolovaný jednotlivec, ale skĺbenie celku sveta.

Spoločný základ v komplexnej doméne potencie neruší diferencovanosť našich aktuálnych individualizovaných existencií a jednotlivých kruhov ľudských spojení. Každý žije ináč. Život každého sa odohráva v inom svetle, v inom svete. Ale pod jedným slnkom.

LITERATÚRA

- [1] PLATON: *Dialógy III*. Bratislava, Tatran 1990.
- [2] TODOROV, T.: *Spoločný život. Štúdia zo všeobecnej antropológie*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1998.
- [3] HERAKLEITOS. In: *Antológia z diel filozofov. Predsokratici a Platón*. Bratislava, Epoque 1970.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/6118/21.

PhDr. Jozef Pauer, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR